

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIONONDE ÅRGÅNGEN

1918

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1919

Biografiska bidrag om Lars Wivallius (efter fängelsetiden).

Af

Ivar Simonsson.

I mars 1641 öppnades för Laurentius Wivallius portarna till Kajaneborgs dystra fängelse, där han i sex långa år sonat sitt öfverdådiga äfventyr med den unga adelsfröken från Björkebärga och hennes koleriske fader herr Wulff Grip, och säkerligen begaf han sig raka vägen till Stockholm, där han åtminstone redan före årets slut befann sig, färdig att bryta en ny bana. Fullständigt irreligiös som han var, hade han under fängelsetiden aldrig ansatts af den ruelsefyllda religiösa ångestkänsla, som annars brukade behärska hans samtids människor i liknande situationer, sällsynt fri från moraliska skrupler och vekare känslor i sitt förhållande till sina medmänniskor hade han icke förlorat den dristiga företagsamhet, som präglat hela hans föregående lif, men nu, när det äfventyrliga ungdomsdraget icke längre strålade ut från hans gestalt och han endast någon gång lät höra sig som skald och då i konventionell smickraredräkt, framstår han i de uppgifter om hans senare lefnad, som här skola meddelas i den mån de supplerar Henrik Schücks ypperliga biografi,¹ som en skäligen renodlad skurk, äfven om man icke kan undanhålla honom sin beundran för hans uppträdande gentemot den kälkborgerliga omgifning, bland hvilken han kom att vistas ungefär 10 år framåt efter fängelsetidens slut. I ett afdrag

¹ HENRIK SCHÜCK: *Lars Wivallius. Hans lif och dikter*. I—II. Upsala 1893—95. Denna uppsats är dock skrifven, innan samme förf:s *En äfventyrare* (1918) utkommit.

af hans sigill, som jag funnit under ett nedan citeradt bref (1649^{19/7}), ser man i skölden en bild af Fortuna. Gudinnan i sin fladdrande färd på klotet var visserligen högst på modet i barockens gryende konst, men ingen hade bättre rätt än Wivallius att göra henne till sin skyddsgudinna, på hvilkens bistånd han, om hon också ofta var honom mindre huld, i längden icke kunnat klaga.

Det var tydligen Wivallius' närmaste afsikt att bland Stockholms borgerskap söka det ekonomiska stöd, på hvilket han kunde svinga sig upp till de förnämas gunst. Stockholm var då en helt annan stad än nu och genomgick just en brytningsperiod, där gammalt stred emot nytt. Staden var, kan man i korthet säga, en stad med ålderdomskrämpor. De gamla medeltida köpmanssläkterna, som en gång utgjort dess styrka, voro på utdöende, och all företagsamhet var borta från borgerskapet, hvars främsta intressen lågo i bevarandet af dess gamla monopol. Pantlåneri och husjobb behärskade dess ekonomiska lif, och ett annat dekadanssymtom, som man känner igen från de stora senmedeltida städerna, var det stora kvinnoöfverskottet. Denna pantlånerörelse sköttes mestadels af kvinnor, s. k. mäklerskor, som hade ett mycket stort inflytande och som moirer i sina mörka gränder handterade ödets trådar i staden. De voro vanligen kända under öknamn; Styfverskan och Dufverskan (förvrängningarna af Styfvert och Dufva) voro särskildt bekanta, och deras utmärkta bekantskap hade Wivallius redan hunnit göra under föregående vistelse i staden. Hos en annan mycket bekant af dem, den s. k. Nockeby-Brita på Norrmalm, hade han haft sin tillflykt 1633, då han flytt ur hofrätten, och "där", skrifer ett vittne 1637, "drackz alla nätter mäst i Höijerens gård [hon var gift med en kapten Johan Höijer, nu ute i 30-åriga kriget] och porten stängder, som Vivalius och Olof Tresk samt Olof Knutssons stalbröder wetta att beretta, om dee sanningen seija wela". Hon hade bestått Wivallius med sängkläder och andra persedlar, som alla visade sig vara stulna från befallningsmannen Erik Larsson, och till tack för detta har han också författat försvarsakterna i hennes och hennes medhjälparens processer. Huru detta tillgick, beskrifver samma vittne: "Lars slachtares hustru läste mig

Viualium inne utij sijn stugu een natt och satte ett stort uthanlås uth för dören, att ingen af oss bådhe slap uth, och samma natt consepterade Viualius för mig dett, iag skulle procedera medh retten och emoth w:t Erich Larsson dagen där effter. Höijerskan fick samma afton sijn guldringh åt Viualio att kiöpa oss math och öl före, hvilket och skedde.“¹

Men samtidigt hade från riksregeringens sida gjorts stora ansträngningar att rycka upp staden och göra den till en landets nya stormaktsställning värdig hufvudstad. I det afseendet voro två händelser, som inträffade år 1636, af synnerlig stor betydelse. Då återinfördes den s. k. handelsparteringen, att ingen borgare skulle få bruka mer än ett slags näring, och samtidigt hölls på hösten den första frimarknad, som ägt rum i Stockholm, den s. k. Mikaelimarknaden. Dessa nyheter, som med djupaste misstro mottogos af det gamla borgerskapet, öppnade staden för företagsamma främlingar, och under 30-åriga krigets senare år utvecklades där ett renässansartadt brokigt lif, då det ofta var ganska oroligt, särskildt under herredagarna. Det var sålunda en plats, där det borde ha funnits möjligheter för en man som Wivallius.

Emellertid hade han under sin långa bortovaro ingalunda glömts bort af stadens innevånare. En mycket minnesgod bekant var hans gamle motståndare från processen mot Wulff Grip, boktryckaren Ignatius Meurer, som var den mest ansedde advokaten i staden, en ytterst temperamentsfull och trätgirig herre, men med ett mycket stort inflytande på den allmänna opinionen i staden, hvars lefvande samvete han var. Bister var han också mot skalderna, ehuru en af dem, Lasse Lucidor, i sin grafskrift 1672 ²/₅ oegennyttigt prisar honom, därför att han icke tryckt "fåfängt snikk och snakk", utan "biblen, böner, rijkszbesluut och landsens lag". Han hade icke blott den gripska processen att minnas, utan hade äfven stått som representant för en part gentemot Wivallius som representant för motparten i en mycket sensationell rättegång, som Stockholms stad

¹ Om det tjuf- och rackarelif, som Wivallius där deltog i och som är för vidlyftigt för denna skildring att redogöra för, se Norra förstadens tänkebok 1634 och lösa rättegångshandlingar från 1643 till tänkeboken. Rådhusarkivet.

under 1630-talet förde mot holländaren Christian Wuilshuysen, som arrenderat tullen af kronan. Det var en vidlyftig affär i Wivallius' stil med stort svängrum för hans advokatoriska förmåga, men faller före den här skildrade tiden. Vidare var Meurer en sträng seder- nas väktare, och inför en sådan hade Wivallius under sin förra Stockholmsvistelse brustit i mycket. En notis ur kämnärsproto- kollet 1638 (²²/₈) talar sitt språk: "Hustru Anna Bruns klagar, att Walborgh Sigfridsdotter hafuer skelt henne för Vivalli hora. Wal- borgh sadhe, at hon plegar komma til hennes man om midnatz tidh och ropat hennes man ut åtskillige gånger, detta skedde widh Grinsholm." Och två år tidigare hade Meurer (tänkeboken 1636 ¹²/₁₁) anklagat en hofrättsassessor Samuel Kylander för att han "haft Wivalli hoora ett halfft åhr uthi sitt hus". Denna hade vid ett besök i huset födt ett barn, och Kylander hade då förbarmat sig öfver henne och låtit henne bo kvar i huset, genom hvilken människovänliga gärning han fick sken öfver sig att vilja beskydda Wivallius' umgänge. Andra notiser kunna uppletas. De kasta ett visst ljus äfven öfver Wivallius' diktning med dess känslolösa erotik. I sitt mellanhafvande med Wivallius gjorde Meurer slag genom att 1643 på rådhuset offentligen uppläsa den gamla hofrättsdomen från 1636, att Wivallius vore en oärlig man, hvars namn skulle naglas vid kåken.

Häremot häfdade Wivallius med styrka, ehuru egentligen utan framgång, att med fängelsetidens utlöpande hade han försonat sitt brott och återvunnit sitt medborgerliga förtroende. Den hårda kamp, som han hade att bestå för sin rehabilitering, förlänade honom ett visst ideelt skimmer, när han åter och åter i denna kalkborgerliga miljö påmindes om sitt föregående. Härom skrifver han i en kli- ents (Lars Abrahamsson) namn 1643:

Så endoch han sielff alltid är i den wissa tillförsicht, att orsaken till hans långliga fängelse honom sålunda förlåten bleff, tå han för tu åhr sedan uthur fängelset nådeligest, förmedelst H:s K: M:ts breff, demitterades och heem i sitt fädernes[land] igen revocerades, så att ingen honom den samma mehra förbrå mää, ahnseendes konungzlig pardon, huadh then för kraft hafuer, helst ibland sine undersåther.

Och genom samme person låter han säga om sig vid ett annat tillfälle samma år:

Ja, han för sin persohn haffuer ingen orsaak något att sökia emot Wivallium eller honom hans ungdoms feel förekasta, the nu mehr uthaff Gudh och then höga öffuerheet förlätne ähre, men sware han för sig, huru redeligen han sitt förmynderskap förestådt haffwer; man förmeenar och hop-pas medh Gudhz hielp, förmögende wår swenske lagh, att innan weken lyctas, att af honom ett exempel skall statuerat warda, andra måhlzmän till wahrnagel. — — — Ja, förödmiuca sig dee högsta rijckzens herrar så widt, att dee hans taal och skrifter höra och läsa och honom nådeligen swara och med [honom] tala och wäl höga affectioner betee; hwij understår sig så en privat persohn, som min wederpart är, honom att förachta?

Yttrandet är karakteristiskt för sin upphofsman äfven genom den förstuckna hotelsen om hämnd, som han aldrig glömde att ge sina motståndare.

Wivallius hade ju redan tidigt förvärfvat ryktbarhet som advokat, och framför allt hade han försvarat sin egen sak med beundransvärd skicklighet. Advokatverksamheten i staden sköttes då till största delen af fattiga studenter, egentligen ett studentproletariat, som bildats genom Gustaf II Adolfs frikostighet mot Upsala akademi. Under sin väntan att bli befordrade i statstjänst hjälpte de borgarna med deras skrifgöromål och kunde väl också författa en dedikation vid deras bröllop och begrafningar. Dessemellan förde de ett stormigt lif i källare och gränder. För några större litterära företag fingo de ingen användning, de hade ingen teater att skriva för som Marlowe eller Greene, ty de tyska trupper, som hvarje höst spelade på Vårfru gillestuga, hade intet behof af deras författarskap.¹ Till deras krets slöt sig Wivallius och tyckes till en början ha blifvit väl mottagen af dem och behandlad som en föresyn. Gentemot hans rättegångsinlagor verka deras så ovanligt tafatta och osäkra. När man går igenom dessa handlingar, är det ingen tvekan om när Wivallius varit framme, äfven om det icke är hans handstil, ty han höll sig beständigt med en egen skrifvare. Han hade en svada som aldrig tröt, "widlöfteligen införandes een

¹ Se min uppsats Gillstugan och Björngården i *Holmia*, 1918.

hoop, som sielfwa saken icke angå“, enligt domstolarnas uppfattning om saken (tänkeboken 1644 ²⁰/₁). Gentemot tidens tunga kanslistil verkar hans språk så lätt och fritt, smyckadt med antiteser, drastiska vändningar och välfunna bilder och ordspråk, och de hederliga borgarna i stadens öfver- och underrätter tystade han med meterlånga latinska citat. Han hade icke förgäfves under sin fängelsestid sysslat med en öfversättning af “corpus juris“. Emellertid märker man, hur han alltmer uppdrif sin rättegångsteknik till förfång för den stilistiska öfverlägsenhet, som präglat hans tidigare inlagor. Det bekanta advokattricket att under djupa bugningar för domstolen framställa sig själf eller sin klient som oskyldigt förföljd och genom försåtliga beskyllningar få motståndaren misstänkt ha få haft bättre inlärdt än han. Med sin oerhörda dialektik och ogenerade uppträdande fick han antingen sina motståndare att tiga eller retade gallfeber på dem. Två personer, Justina Johansdotter och Isaacus Clarman, som han var skyldig en summa pengar, skrefvo till rådhusrätten 1644, att de ogärna gáfvo sig i rättegång med honom, “effter wij wäll wethom, så frampt wij med honom Wivallio uthi proces leggiom, blifwom wij sendt eller aldrig wårdt mechtig[e]“. Blotta misstanken om att Wivallius kunde vara inblandad i någon historia, gjorde dem rädda för att röra vid denna. En som borde känna honom, Salomon Petri Carolstadius, senare borgmästare i Karlstad, och som 1642 hade varit Wivallius' skrivare, förklarade sig 1644 (³/₁₀) ogärna vilja åtaga sig en sak, då han kunde råka i konflikt “till äfwentyrs tandem med Wivallio, hwilket mig fast förträtheligt woro, dhet och mig uppå högsta och största skadestånd bringa skulle“, denne Wivallius, “hwilken mig enfaldige man uthi dhenne hans skola igenom sine illsnidige practiker fört hafuer“. Hans vänner studenterna blefvo snart bedragna af honom, sedan han lånat pengar af dem eller lurat dem att gå i borgen för honom, “igenom sina gambla ilfundiga practiker“, och funno till sist, att han skandaliserat deras yrke. “Illfundig“, det var ett passande epitet, som ideligen också slängdes i ansiktet på honom. Samme Salomon Petri skref också (1644 ⁴/₁₁): “Kommer altså Wivallius till mig med ganska söta ord och höga förplichtelser, at iag

dher igenom icke den ringaste skada taga wille, om iag med honom cauera wille, hwilket iag såsom een enfaldigh, dock i detta fallet oförsichtig man lät mig öffuertala.“ Emellertid följdes hans processverksamhet med liffigaste deltagande från stadens befolkning.

Den borgare, som han tidigast lyckades bli faktotum för, var en skraddare, och det var en viktig sak för Wivallius, som alltid tyckt om vackra kläder och ett flott uppträdande. Denne, som hette Jonas Jönson, var en notorisk krogkund. Man kan i en sterbhusräkning följa honom dag för dag till Scheurmans källare, där han drack kryddadt vin, äfven om vi till hans heder böra tillägga, att han doppade skorpor till, men det var då seden. Wivallius' första bekantskap med honom gjordes väl antagligen på en krog. Hos honom lyckades Wivallius tillsvidare få oinskränkt kredit och utstyrde sig jämte sin skrifvarpojke, som han alltid bestod sig med, på det allra präktigaste. Hans skraddareräkning det första året uppgick till icke mindre än 830 daler 16 öre kopparmynt, en verkligen imponerande summa, men så var också det mesta siden och sammet. Till denna räkning skola vi återkomma. Senare, när de blifvit bittra fiender — och därför kunna vi följa deras mellanhafvanden — skref Wivallius om anledningen till deras bekantskap (1645 ²⁴/₉): “Och weet han wäll sielff, att han inför underrätten icke neka kunde sigh sielff haffua tillbudit, tå iagh ifrån Norlandh kom, hwadh iagh till kläder behöffde och icke så straxt hade för redho penningar att köpa, thet wille han af sitt eget tillägga och med migh bijdha, till dess iagh nogon tjänst kunne fåå och medell till att bethala. Ty elliest begärdhe han af migh hwareken borgen eller obligation, som migh till nogon wiss tijdh binna kunne.“ Jonas var då utsedd af sitt ämbete att förfölja fuskarna i yrket, och när man läser post efter post i skraddareämbetets räkenskapsbok för 1642:¹ “Jonas Jönsson. Jagat en bönhås. 1 daler“, har man svårt att värja sig för misstanken, om icke Wivallius varit honom behjälplig, och han bör ha varit raffinerad i den vägen. Wivallius' viktigaste arbete åt Jonas var att skrifva krafmbref på de unga hof-

¹ Rådhusarkivet.

junkarna, som voro dennes kunder, och när dessa icke hjälpte, supplicationer till riksmarskalken.

Antagligen genom Jonas Jönssons bemedling kom Wivallius att sköta en rättegång för skraddareämbetet, som har sitt intresse därigenom, att där framfördes ett problem, som var lifligt omdebatteradt i tidens statsrättsliga litteratur, nämligen om man fick sätta sig upp emot sin öfverhet. Ämbetet hade nämligen klagat på sin älderman, som de ville ha afsatt, emedan de ansågo, att han missbrukat sin ställning som vårdare af deras kassa. Saken hade pågått en tid ganska trögt, innan Wivallius i slutet af år 1643 fick hand om den och ¹⁴/₉ inlade sin första skrift. I ett afsiktligt ålderdomligt språk börjar han med att fritaga sina klienter för några personliga afsikter:

Wi hafwe tillförende inför denne loflige rätt ödmiukeligen tillkänna gifwet, oss hafua ådtskillige beswär emot äldermannen Hindrich Jörenssoon: och det kunde well synas mångom såsom wij af haat eller afwund sådant emot honom söckiom eller och att wij fåfänge, onödige klagemähl och klander framburom, allenast till den ända, at wij måttom komma honom i roop och af sitt betrodde rum och ställe, män sådant ware ifrån oss fierran, och wij betygom widh Gudh och vårt samvete, at wij såsom christna ej sådant eftergåhm, uthan begärom rätt rätt wara och olagh medh lagh måtte strafad blifua, och thet såsom personens wenner och sakzens fiender.

Hans argumentering behärskas af en principfråga, som säkerligen icke så mycket intresserade skraddarna, och han drar fram skäl från tidens statsrättslärare, närmast de monarkomakiska med deras härskarfördragsteori, som behärskade den presbyterianska doktrinen under hans samtid, exempelvis så som Junius Brutus¹ i *Vindiciæ contra tyrannos* (1579) diskuterade undersåtarnas rätt till motstånd mot den världsliga öfverhetens förtryck. Han undrar, om "wij (ämbetet) så många honom skole med trygt samwet kunne troo eller undergifne och hörsamme wara, der till medh honom

¹ Pseudonym för Du Plessis-Mornay. JELLINEK: *Allg. Staatslehre*. 2:dra uppl., s. 203. (BOETHIUS uppger Frans Hotman som innehafvare af pseudonymen. *Om Statslifvet*, s. 123). Emellertid vill jag naturligtvis inte alls inlägga någon verklig åsikt hos Wivallius i detta advokatoriska inlägg. Någon verklig öfvertygelse hade han säkerligen icke

godh erkenna, förefallande fall och besvär i embetet att straffa, som sig sielf är straff wärdigh, rätta och dömma andra, som sigh icke rätta och dömma wille: och det än meera är, icke een gång tänker att förstå sigh hafua noghsampt, at wij icke seije grofue-ligen, feelat, och icke betrachtat then eedh, han sworet hafuer, då han öfuer ett så så loffigit embete är till ålderman upsatt worden. — — — Män man wille doch detta besinna, at en heel menigheet giör een föreståndare; men så kan man icke slutha twärt emot, uthan fast meer hafuer menigheeten een blygd af den föreståndare, som orichtig befinnes.“ Det religiösa krafvet att icke sätta sig upp mot öfverheten hade de icke glömt, men häremot satte de som monarkomakerna krafvet att icke tjäna under en orättrådig, som brutit sin ed mot Gud och dem.

Wij hafuom nogsampt för uth tänkt och öfuerwäget, huadh thet hafuer att innebära een ålderman någet at beskylla; han tänke och ther emot, at honom warder för swårt sigh att sättia och truga opå oss, som sådane olij-delige illsnidigheeter med honom hafue funnit. — — — Cassan är emot räkningen. Och fast än räkningerne nu richtigare kunne synas, så war doch hans vpsåth oss att snilla; ty om wij icke hade här på klandrat, så wore ju thet, som wij på klagom, undanstucket och förteegat. Och be-täncken, att man dömmar een sålunda efter willia och upsåth. Förty, fasth een bedragare icke får (: efter som Gud sådant ofta förhindrar :) främia och fullföllia sit onda upsåth, så dömmes han doch efter den giärningh, han ärnade giöra. Ty här gäller icke det ordspråket: hött är medh ingo bött, uthan misstanckan, som af een sådan illsnidigheet hoos oss så grof wuxen är, han twingar oss honom at afklaga, fast wij honom än i sielfue giärningen aldrigh hade funnet.

Dessa åsikter utvecklade han ytterligare i en följande inlaga (1644 ²⁰/₁) och lyckades också få åldermannen afsatt.

En af Wivallius' tidigaste stockholmsvänner var rysstolken Hans Österrik. Honom har han flera gånger stått till tjänst med författandet af inlagor till rätten, och vid ett tillfälle bör Wivallius ha varit honom särskildt värdefull. 1647 råkade nämligen Österrik ut för olyckan att bli kastad i fängelse, emedan han, medan hans hustru ännu lefde, hade stått i ett otillbörligt förhållande till sin piga, och denna hade under bikten känt sig manad att yppa hem-

ligheten. Rysstolken blef i enlighet med de stränga lagbuden dömd till döden, då han omöjligt kunde finna 12 män, som voro villiga att gå ed på hans oskuld. Wivallius fick nu anledning att hjälpa sin nödstälde vän, och ingen kunde ju bättre än han lägga fram det botfärdiga sinnelag, som borde födas af fängselifvets ruelse och kval, och finna de bevekande skäl, som kunde röra de hårda domarnas hjärtan till tårar. Det var emellertid en icke alldeles ofarlig sak att söka försvara en äktenskapsbrytare. Denna böneskrift, där man tycker sig höra en genklang af hans suppliker från hans egen fängelsetid, skref han då i rysstolkens namn till magistraten:

Enär jagh betrachtar och migh förnufteligen för ögonen steller mine begongne fehl och brister, för hwilcket jagh nu sitter uthi beklageligt tillståndh, mörkt och bedröffweligit huss, upwexer uthi mitt samwet och bröst öffwer detta icke aleenast en stoor tortur, ängslan och jemmer, uthan bekymbrar mig fast mehr däröffwer, att jagh som een giffter man i denne obetenckelige synden, den jagh weet Gudh misshaga, så plöztligen ähr fallen och råkat under den werldzligh dom, den då på syndenes fulbordande effter den högstes rettwijsheet oundwijkeligen föllia måste; nu endoch mig mitt samwet alt sådant seent och bitijda öffwertyger, mig och i betrachtande aff alt detta mehra ord fattas att skriffwa eller i pennan författa än tårar inwerttes att uthgiuta. Lickwäl såsom jagh icke twiffar, att mine böner, uthgutne tårar, ruer och ånger uthöffwer denne min begongen missgiärning ähro gudh alsmechtig nogsampt bekende, haffwe och icke wendt åter för än dee sigh gienom skyn trengt och för hans blida ansichte stannat haffwe, aff hwilcket jagh och fattar dett hopp, att den gode och barmherttige gudh icke aleenast mig som een syndare, den der tencker och medh flijt åstundar att giöra boot, sådant förlåtandes och tilgiffwandes warder, uthan och min jemmer och elende ansee och till sins nampns loff och ära, hielpa mig denne swore saak att uthföra till een godh final och ende. Och såsom eder, gode herrar, alle samptligen, mine wilckor, tienster och meriter nogsampt ähre kunnige, huru lenge jagh denne staden tient och huru redeligen min tienst, den jagh haffwer warit betrodde om, ähr förestådt, altså steller jagh alt detta till alle opartiskes rettwijse sensur och dom. Wille I nu, gode herrar samptligen, betrachta och christeligen öffwerwäga mitt elendiga tillståndh och effter Eder högtgellande förmågo hielpa mig arme man till någon roo, lijsa och säkerheet ifrån detta mitt uthiråkade bedröffwelse och elende, skulle jagh förhopligen gienom min trogen bön hoos Gudh den högsta så mykitt förmå, att allt sådant rundeligen hwariom och eenom i sinom tijdh

aff honom som den rijkaste löneherrn skulle belönat och wedergellit bliffwa.

Hans Österrik hade emellertid bättre beskyddare än Wivallius, och främst var det väl hans outhärliga kunskap i ryska språket, som gjorde, att han undgick dödsstraffet snarare än den utlofvade välsignelsen från ofvan, ty äfven han var känd som en ingalunda tadelfri man.

Emellertid hade Wivallius — förmodligen på samma väg som skraddaren — skaffat sig en annan vän bland borgerskapet. Det var förre krögaren och handlanden Tomas Henriksson Ellers, som en gång varit en förmögen borgare och som ännu ägde två stora stenhus, det ena nuvarande Skärgårdsgatan 1 och det andra vid Svartmangatan på en tomt, som nu ingår i Tyska kyrkans område. Han tillhörde en ansedd borgarsläkt. Hans farfar Tomas Ellers var en skotte, som via Danzig hade inflyttat till Stockholm vid midten af 1500-talet (tänkeboken 1571 ²⁶/₂), och fadern Henrik Ellers († 1603) köpte 1597 huset vid Skärgårdsgatan. Då Tomas Ellers vid handelsparteringens införande måste besluta sig för endast ett yrke, valde han efter mycket om och men 1639 kryddkrämarens, men tyckes sedan icke ha gjort någonting. Hans hustru Anna Hansdotter Dober hade antagit officiellt gästgifveri åren 1640 och 1641, och det är väl troligt, att det var därigenom, som Wivallius lyckats blifva bekant med den familj, i hvilken han skulle blifva måg.

När Wivallius gjorde Tomas Ellers bekantskap, befann sig denne just i en process med en skotsk kapten Petter Ogilbuy om en silfverkanna och en guldring. Dessa pjäser hade kaptenen pantsatt hos en mäklerska, hustru Anna Hansdotter, och på hennes dödsbädd skulle Tomas ha tagit dem som ersättning för ett lån, som hon hade från en hans myndling. Nu ansåg kaptenen, att han borde återfå kannan för den hushyra, han hade att fordra af mäklerskan, och tyckes ha varit förgrymmad öfver att kannan med hans namn och vapen stod och skyltade på det Ellerska gästgifveriet (Ogilbuys libell till kämnärsrätten 1641 ⁹/₁₀). Emellertid fick Ellers genom stadskämnärsrättens utslag 1642 ²²/₁ rätt att behålla

kannan, till dess att den inlöstes genom erläggande af pantsumman, men Ogilbuy appellerade till rådhusrätten, där saken visserligen omedelbart gjordes anhängig, men gick mycket trögt framåt. Men så fick Ogilbuy genom sin hustru och den ofvan omtalade myndlingen höra några skvallerhistorier om Ellers' ärlighet gentemot den döda mäklerskan och tog åter upp saken i slutet af år 1643. Nu växte Ellers' inlagor med en gång i längden. Det var Wivallius, som fått hand om saken, som nu blåstes upp till jättestora proportioner, i det han fann det förmånligt att låta påskina, att det icke längre var en tvist om några lösa inventarier. "Ty här täflas", skref Wivallius 1644 ²⁴/₁, "icke om äpplen och pähron, utan om ähro och redlighheet, huilken ingen rätwijs domare enom afdömer utan uppenbara skääl och bewijs och thet för samwetets skull." Ogilbuy hade gjort några dunkla hänsyftningar på att Ellers möjligen kunde ha stulit pengar från mäklerskan under hennes sjukdom, och som sagesmän hade han sin myndling och sin egen hustru, och detta försatte Wivallius i ett förträffligt stridshumör. Man märker, att saken låg honom varmt om hjärtat, och han, som säkerligen mer än de flesta varit utsatt för skvallret, ville nu tydligen rikta ett slag däremot, som, om det utförts af en mera otadlig person än han, varit en verklig kulturbragd i en tid och ett samhälle, där ett förklenande rykte gällde lika med en uttalad dom, ända till dess vederbörande med ett tillräckligt antal edgärdsmän bevisat sin oskuld. I den nyss citerade inlagan skrifer Wivallius:

Så endoch iagh tilförende nogsampt och widlyfteeligare, än iag gerna welat, til sådana wrångwijsa beskylningar hafwer swarat och migh beropat på Sweriges lagh, at han mihg the grofwa tilmälen skulle bewijsa och öfwerstyga heller stånda then plicht, som mig borde, om iag skyllig war; ligwäl efter han uti sin sidsta inlaghu framhårdar uti sit ilferdiga upsåt och icke återwänder mig at förklena til min ähra; och ligwäl mit swar så öfwerstaplar som een blind häst, then alena wägen känner med fötterna och icke seer, utan efter famlar; beder iag ödmiukeligen, at mig motte lofgifwas emot hans ogrundade positioner mig så at förswara, som thet jure naturali et civili admitteras kan och mig är högnödigt, hälst efter desse ähre ährorörige beskylningar och förthenskuld min negative responsio må kraft hafwa

och rejicere onus probandi in actorem probantem. Probatio enim incumbit non neganti, sed dicenti. Och hwem skulle i werlden blifwa oskyldig, om thet giorde tilfyllest, at een finge klaga, hwad han wille? Ja, probationer böra wara liusare än solenes skeen om middagz tid. — — — Thet är och rättfärdigare och tryggiare uti en mörck saak at efterföllia theras meningar, som bäst mena.

Och litet längre fram i samma skrift fortsätter han efter några juridiska citat:

Han witar mig iu tjufnadt etc. Och grundar sit bewijs först uppå sine egne misstanckar, och them styreker han med sijns hustrus ja och samtycke, huilcken en wetwilling skal bekräfta. Men een högwichtig orsak är, huru laghen icke gillar eller tillåter, at man skal lätteligen troo thet, som eens hedher och ähro gäller med mindre än til ähre sex godhe menner (ej poicke) witne. Elliest finge illud semper mutabile genus och wetwillingar andra witzord och sålunda komma en redelig man uti uppenbart rychte oskyldig och omsider om al sin wälferd, som nu om mig gamble man stämpelas. Och huru man skal enom til tiufnad binda, påminner sig then höglofl. rätt utan mig. Blotta misstanckar och poicke witne gälla intet i sådana höga ährender. — — — Och then poickens witne hafuer iag tilförende om-talat; och ynglingens ætas är lubricer et facilis ad mentiendum.

I det afseendet tillhörde Wivallius otwifvelaktigt ännu denna ålder. Och han slutar denna inlaga med följande, för hans sätt att argumentera synnerligen betecknande ord:

Jagh kunde och wäl skylla honom för een tjuf utaf misstanckar; men sij, om iagh icke bewiste, hwadh blefwe iag för een man? Hwad rätt finnes i werlden, som är plichtig inbilningar och strafwerdige misstanckar at utreda? Uthan fast mehra benägen them at straffa, som löpa med sådana utan grund och skiäl. Han är sticken, at han icke får sin pant igen uthan wedergällningh; therfore säger han mig honom hafwa stulit! Then wore iu en ömlig narr, som om han stial, och sålunda sättier ähra, lif och lefwerne i fahra, at han stial icke sig, uthan androm til nogon fördeel. Hwi skulle iagh stiåla een sölfkanna etc. androm til båtnadt? Jagh tackar gudh för mine meddel, them iag ärligen ärfdt och förwärfwat hafuer; iag är här i staden född och kändh, hoopas iag, i al ähra.

En fariseisk vändning som denna sista hade säkerligen imponerat på domstolen, om icke motsatsen hade varit känd.

Ständigt är han likväl själf beredd att pika och ansätta sin motståndare. Att han ville borttaga sitt namn och vapen från kannan, berodde naturligtvis icke på någon finkänslighet hos honom, därmed är Wivallius alldeles på det klara:

Kommer här fram medh een hoop förlammade saker, och will dermedh besmyckia sin saak, som ther han lögligen föregifuer at låta sitt namn och wapn stryka uth, på det ingen skulle kenna hans kannor på annors bord, men der han will sanningen säija, så war det orsaken, huarföre han sit namn hafuer utstryka låtet, at han ärnade henne försällia och derföre icke wille låta sitt namn och wapn stå, på det man icke skulle see honom så trängder wara. Sap[ienti] sat. Derföre tjänar sådan fåfång endskyllan i denne saken intet.

Och för den ironiska reverens, han gjorde sin vederpart, när denne förklarade sig icke bry sig om de pengar, som Ellers på ett eller annat sätt lånat af mäklerskan, bör han ha inhöstat åhörarnas jubel (1644 ²⁰/₁):

Han seijer och uthtryckeligen i den 5:te punkten, at jagh hafuer af henne haft penningar, män hwem dee tilhörde eller huru jagh hafwer dem betalt, må jagh (såger han) migh medh nu tillskeppade målsman förlijka. Honom böör [wara] tack för denne sin stoore höfligheet, at han icke derföre af migh räckenskap begärer för det, han för sin person intet böör efterfråga.

Saken blef sålunda betydligt tilltrasslad och befanns af domstolen vara mycket "mörk". Något slutgiltigt utslag finnes icke antecknad. Antagligen ansåg kaptenen det lönlöst att fortsätta, och Wivallius hade säkerligen aldrig släppt silfverkannen.

På våren 1645 gifte Wivallius sig med den 19-åriga Malin Ellers,¹ men bröllopet stod icke i Stockholm, kanske på grund af släktingarnas ovilja mot hans person, som vi skola se senare bryta fram, utan troligen på Wivallius' ärfda hemman Wivalla i Närrike, där svärfadern att döma af en kvittens vid denna tid befann sig. I processhandlingar är äfven något litet om gången af denna kärlekshistoria blottadt. 1644 ²⁷/₃ var han instämd till Norrmalms kämnärsrätt för en skuld hos handlanden Melchior Jungh från 1643 på "en swart slät qwinfolcks tröija, fodrat med tubin och knytningh" och "en swart sijdhen grofgröns kappa medh fem streck

¹ Enl. Storkyrkans dopbok kristnad 1625 ²¹/₁₂.

atlasche snören och knytning“, inalles värderadt till 274 daler 24 öre kopparmynt och troligen afsedt till presenter åt fästmän, och på hösten 1644 beställde han hos Jonas Jönsson sin säkerligen mycket gentila brudgumsrock. Någon vers, som han skulle ha diktat till henne, är icke känd. Hela denna kärlekshandel kom säkerligen till stånd af ganska prosaiska grunder, och hon gick en svår tid till mötes. Ganska snart efter mannens död var hon åter i Stockholm, och 1690 $\frac{1}{7}$ intogs hon enligt en anteckning i Politikollegiets protokoll 65-årig och utfattig på det s. k. Drottninghuset. där hon fick sluta sina dagar.

Men med ingåendet af detta giftermål var gränsen satt för Wivallius' framgång bland Stockholms borgerskap, och hans kreditorer, som icke längre läto afspisa sig med löften, gjorde sig alltmera gällande. Främst bland dem, som nu gingo till handling, var hans gamle vän Jonas Jönsson, som fordrade sina 830 daler från 1641, trots det att Wivallius påstod sig (1645 $\frac{24}{9}$) kunna bevisa "med ärlige män“, "huru ofta wij sedermera handtagi[t]s, ia, at hann nyligen uthi min swärfaders huss druckit och swurit, att han aldrih mehr skulle trätta med migh“. Processen, som tog sin början i stadskämnärsrätten på våren 1645, blef mycket roande och nog så lärorik för alla, som ha skräddeleskulder.¹ Underrätten lyckades Wivallius också få att gå med på en nedprutning af 427 daler 16 öre (1645 $\frac{24}{9}$), men saken appellerades, och den $\frac{19}{6}$ libellerade Jonas Jönsson inför rådhusrätten. Wivallius ursäktade sig då med att han icke omedelbart kunde svara. Han väntade bland annat sin förre betjänt, som var bortrest och som skulle användas som vittne. På sommaren vistades han själf borta från staden — rymd, insinuerade hans fiender — och först den $\frac{24}{9}$ inlämnade han sin exception.² Betecknande sökte han först göra "de gode herrar och

¹ Schück har omnämnt den efter de korta protokollsnotiserna, a. a., s. 235, men har icke haft tillgång till skriftväxlingen och de upplysande handlingarna i målet.

² Libell var namnet på kärandens anklagelseskraft, svarandens svar kallades exception, kärandens motsvar replica, svaret på denna duplica. Längre brukade man vanligen icke få gå, men ofta förekommer äfven en triplica och quadruplica, och i hvar sin conclusion sammanfattade parterna sina påståenden. Ungefär samma terminologi förekommer ännu i hofrätten.

män“, som sutto i underrätten, afvoga mot skraddaren genom att påstå, att dennes appellation innebure ett misstroende mot dem att icke ha ordentligt skärskådat saken: “Hvadh vore dhet för en domb, som sikh icke funderade upå skähl och bewijs!“ Så hade äfven skraddareämbetet vitsordat räkningens riktighet och hade därför haft sammanträde på sitt ämbetshus, dit Wivallius kallats “och ehuru wij otskilliga båd effter hannum förskickade, kom han doch ej till städes, vtan oss medh vår vtskickade sposka ord tillbaka förskickade, säijandes sig jngen skrödder wara, alto so ej för obligeret po embit huset at comparera“ (skraddareämbetets memorial 1645 $\frac{7}{3}$, hvars knaggliga ortografi bör ha gladt Wivallius). Om denna händelse och anledningen till sin frånvaro skrifver däremot Wivallius på sitt färgrika språk ($\frac{24}{9}$): “han [Jonas Jönsson] stiger till och församlar een hoop på embethzhuset, och sedhan sendhes een dreng effter migh om afftonen kläckan 4, då äffuen iagh war stadder på Norremalm, och det rägnade och slaggade. Denne drengen talade mig så imperiose till, som iagh hade warit nogon böönhåhs och migh emoot dedh låffige skraddare embethet försedt.“

Detta sitt första svar afslutade han med ett storartadt förlikningsanbud. Skraddaren skulle återfå alla de gamla kläderna, som nu borde ha tjänat ut, dock med afdrag för hvad Wivallius möjligen hade att fordra af skraddaren för sitt skrifveri. Märkligare än själfva exceptionen var dock den bilaga, som åtföljde denna. I den går Wivallius post för post igenom räkningen och prutar godtyckligt af för hvarje belopp, utmönstrar en del poster, anser sig ha motfordringar och får så lättvindigt ihop en afkortningssumma på 638 daler, så att endast 206 skulle återstå i hans skuld. Varrorna, “mäst commissgodhz, som han aff hoffjunckerne och andra uthi betallning för ringa värde tagit och sedan uthmånglat på migh och andra för högd“, voro dåliga och arbetet illa utfördt, saker, som vid det tillfället icke längre kunde kontrolleras. Ur hans ogenerade, sex sidor långa granskning må första sidan citeras, och denna torde ge godt besked om innehållet i denna troligen exemplösa skrift:

Till första klädningen sätter han:

3 al:r atlask för 8 d:r al:n, men iagh kan inthet bestå än för 5 d:r aln, efter thet war gemeent, bliffuer derfor till afkortningh	d:r	9	—	—
8 dusin knappar 10 öre, bestås 6 dusin til 8 öre. Afkortes	»	1	—	—
8 al:r littzequarder 6 öre al:n, bestås 6 al:r à 4 öre	»	—	24	—
4 lodh silcke 5 m:k lodet, beståås 3 ¹ / ₂ lodh à d:r 4 öre. Afk[ortas]	»	2.6	—	—
24 al:r atlask bandh 20 öre aln, beståås 16 öre alnen, afk:	»	3.	—	—
	Sum:a	15	30	—

Noch till yllenskiortan :

3 lodh silffuer gallonor à 1 rd:r, beståås 2 ¹ / ₂ lodh, afkort:	1.28	—
4 dusin silffuer knappar à 1 d:r dusinet, bestås 3 dusin. Afkorthes ¹	1	—
Arbethzlöön 4 d:r, beståås 3 d:r. Afkortes	1	—
	Sum:a	3.28

Till andra klädningen sätter han:

5 str: skin till tröijan 5 d:r st:t, bestås 14 m:k. Afkortes	D:r	7.16	—
Ty jag weet hoos hwem han togh dem, och för hwadh kööp så och huru ringa värde dee woro, ats dee kunde wäll sellias för 3 d:r st:t.			
3 al:r gult fodher atlask, som war fläckiat och förlegat 8 d:r alnen, beståås till 5 d:r. Afkortes		9	—
75 al:r knyttning 3 m:k alnen, beståås 20 öre al:n. Afkortas		9.12	—
6 al:r litzequarter 6 öre alnen, beståås 4 öre al:n. Afkortes		—	12
6 al:r läreff 1 d:r al:n, beståås 3 m:k alnen. Afkortes		1.16	—
24 al:r atlaskbandh 20 öre alnen, beståås 16 öre. Afkortes		3	—
4 dusin knappar 10 öre dusinet, bestås 8 öre. Afkortes		8	—
	Sum:a D:r	31	—

Ytterligare beskyller Wivallius skräddaren för att ha behållit tyg, som var Wivallius':

Nu haffuer iagh ock utaf 9¹/₄ al:n fjnt swart klädhe, som iagh ährnade migh till kappa, jacka och byxor, icke mehra fått ähn som een kortt kappa och 2 paar trånga byxor, så att iagh dedh een part nödgades derfor borttiffua, och ähr kappan migh allt för kortt, at ingen skräddare skall dömma öfwer 4 al:r der vthi wara och niucht 3 al:r klädhe i bägge paren byxorna, hwarfore han mig icke förtänckia kan, att han betalar mig för 2¹/₄ al:n klädhe, som öfwerbleeff à 6¹/₄ Rd:r för alnen D:r 52.24. —

Sist följer den traditionella hotelsen, i hvilken Wivallius också framhåller sitt eget ädelmodiga uppförande:

Ännu kunde iagh wäll haffua upført åthskillige expenser, som iagh för hans skulldh ahnvändt haffuer, men iagh låter thet till sinom tijdh beståå, till dess iagh förnimmer, med hwadh hans discretion denna wår twist aflöper och ändas, om han och sigh till sinnes förer och betrachtar, att wij icke så stort dele och trätte om skraddere lönen som om een hoop förlegat godtz, som han uppå migh fördt haffuer allt för dyrtt. Huru han och kläderna för migh arbethat och skurit wäll eller illa gånge han i sitt samweet och ståår nogsampt till att bewijsa.

Skraddaren förklarade sig emellertid alls icke *wilja* godkänna Wivallius' rekonventioner. På detta svarade han mycket karaktéristiskt (²⁴/₁₀): "Jonas Jönsson *will* icke bestå mig den ringaste penning, men jagh kan tänkia, om willie wore landzrett, så kan *iagh* förmå äwen detsamma." Vid samma tillfälle sökte han också strö ut misstroende mellan Jonas och hans nye advokat, Wivallius' förre skrifvare Salomon Petri: "och gånge ewen hans procurator Salomon Persson i sitt samwet (ty han och på samma tijdh under min hand war och medh Jonas' saker gick för rätta emot Michel Jancken), så kan han medh ingen sanning neeka, at han intet för sit omak fick, oansedt han sig nu annorledes är betänckt och sig ifrån mig till honom slaget".

Men när Wivallius öfverräckte sin inlaga till denne stackars Salomon Petri, tog denne i ett anfall af tillfälligt öfvermod och kastade skriften på golftet. Genast var Wivallius färdig att anklaga honom att därigenom ha missfirmat, icke Wivallius, utan domstolen, "då däröfver i staden mycket glorieras", och man tyckes allmänt ha beundrat denna djärfhet mot den fruktade advokaten. Wivallius fick också sin motståndare bötfälld, men för hans egen sak blef detta intermezzo utan betydelse.

Liksom vid nästan hvarje rättegångstillfälle fick han också denna gång slå ett slag för att tysta alla de gamla syndahistorierna, hwichas framdragande var en tacksam uppgift för alla hans motståndare och väl aldrig upphörde att träffa honom. Han vore nu en man, som protegerades af höga herrar i riksens råd.

Hos dem hade han haft lättare att vinna framgång, och 1645 hade han blifvit auditör vid Magnus Gabriel De la Gardies regemente. Men hvad tjänade det då till att ge sig i ordstrid med en skräd-dare: "Hwad han för olijdelige stickordh gifuer, kunne jagh well til swara, om inför en högl. rett tiente certare conviciis." Honom skulle han nog ge svar vid mera lämpligt tillfälle. "Jag låter så-dant till een lägligare tijdh och tienligare rum bestå." Men han såg sig dock nödsakad att tillbakavisa sin vederparts tillmälen i följande passus, som äfven ger goda upplysningar om hans dåva-rande förhållanden:

Lijkwell hafuer han icke blygds mig till spott och föracht olijdeligit taal i staden uthsprijda, lijka som iag för giäld skuld förrymbd wore, där han doch well wiste, at iag war förobligerat den högwelb. herren, her Clas Christerson Horn uti någre rettegångzsaker at tiena, och therföre wistades under tijden på hans N[ådes] gårdar, som iag af H. N:de skriftelig witnes-börd wäl bekomma [kan], om så af nöden är, och sedan iag caution för min person satt och ofuan opå war i cronones tienst kommen, hade iag skriftligt förlof af den högwelb. gref Magno Gabriel De la Gardie i tuå månaders tijdh mine nödigeste ährender hemma i Närkie at uthretta, huillket när iag bestelt och nu terminen uthe war, instellte iag mig åther säkert här i Stockholm, uti det hopp, at man större respect tienstone mino gifua skulle än hans fåfänga prætion. Jag är therhoos boofast, som iagh medh bref och segell kan bewijsa, och tiensten allena tillsejer mig meera på ett åhr tillgiörande än iag mig wet i Sverige skyldig wara. — — — Sedan han nu wiste, huadh tienst iag fått, och iag ofuan opå min egen gård och grund igenwunnit och sålunda bofast war, gick han till och uppåggade mot mig andra medh sigh, som stormade sålunda tillijka medh honom emot mig, såsom hade the mig och min welferdz uprettelse gerne welat omstöta och heller seet, at the aldrig af mig betalning fått än som iag i Sverige till någre redelige näringsmedell hade komma skolat, förhindrande sålunda min tienst och reesa, at iag intet fick komma uth till armeen, dijt iag förord-nat war.

För alla dessa förtretligheter fordrade han af skraddaren offentlig upprättelse: "förmodar iagh och, att dhen högl. rätt dömandes warder, at han mig och icke iagh honom orett tilfogat".

Denna djärfva begäran kunde dock rätten icke bifalla, och lyckligt nog för alla skraddare fick Wivallius grundligt orätt, d. v. s.

hans svärfader fick betala kalaset genom en inteckning i sitt hus, ty efter domens utfärdande var Wivallius fullkomligt oanträffbar. Det var omöjligt att mot honom exekvera domen, och Jonas Jönsson besvarade sig åter inför rådhusrätten, att han (1646 ^{30/1}) måst utlægga 120 daler för att genom stadstjänare och andra söka få rätt på honom, och något därefter i samma ärende, att han måst betala dryga postporton till olika platser, för hvilket allt han också ville ha ersättning.

Nu började för svärfadern Tomas Ellers en mycket bekymmersam tid. Hans löseegendom kan man bit för bit följa på dess väg till mäklerskor och fordringsägare, och husen intecknades till skorstena. För att göra sig Wivallius' och sina egna fordringsägare kvitt, kommo de då i början af år 1649 öfverens om att sälja huset på Svartmangatan, som i Tyska kyrkans föreståndare hade rätt ifriga spekulanter. Köpet gjordes upp, och på försäljningssumman 2,400 riksdaler hade Ellers redan fått betydliga förskott,¹ men för att allt skulle klareras så mycket raskare, hade man undvikit, troligen på Wivallius' initiativ, att i enlighet med stadslagens föreskrift hembjuda huset åt fränderna, åtminstone dem, som kunde vara intresserade af att få börda det. En af dessa, hofrättsassessoren Petrus Dober, sväger med Ellers och äfven på annat sätt befryndad med honom, uppträdde oförmodadt (1649 ^{28/2}) som bördeman genom att i rätten insätta samma summa, som Ellers kontraherat med Tyska kyrkan om, och ansåg sig dessutom på grund af några trassliga arfsbestämmelser, på hvilka det är onödigt att här ingå, som ägare till halfva huset, hvilket endast skulle vara till Ellers pantsatt. Denne kunde heller icke visa tillfredsställande åtkomsthandlingar. I Dober fick Wivallius en motståndare, som var honom fullt vuxen och som kunde besvara hans latinska citat ur "kejsarlagen" med om möjligt ännu längre. Dober fick verkligen (1649 ^{19/3}) rättens tillstånd att mot en pantesumma af 750 daler förvärfva sin pretenderade halfdel och mot en låg värdering inlösa återstoden. Strax därefter sålde han huset åtskilligt högre till

¹ LÜDEKE: *Denkmal der Wieder-Eröffnung der deutschen Kirche*. Sthlm 1823, s. 527.

Tyska kyrkan,¹ säkerligen till Wivallius' stora harm, men fick i sin tur att göra med andra bördemän.

Det gällde nu att hämnas, men det tyckes äfven för Wivallius ha varit svårt att hitta på någon angreppspunkt mot Dober. Men så fick han höra af en ung student Daniel, att Dober hemma hos sig hade en klocka, ett s. k. "sägareverk", som en gång varit Tomas Ellers'. En klocka var på denna tid en dyrbar och sällsynt pjäs, och Wivallius blef genast intresserad för fallet. Af svärfadern fick han veta, att denne för 16 år sedan fått klockan som pant för en del varor af en enköpingsbo, att den då var alldeles "ofärdig", och att Dober, som kommit och fått se den, där den stod på en sängkekrans i Ellers gatubod, tyckes ha fått den och låtit iståndsätta den genom en landtmätare, som "lät säjaren slå i vår närwahro, det oss alla då samteliga wäl behagade" (Dober 1649 ¹⁰/7). Släktingar emellan hade man icke brytt sig om att göra något papper om saken. Det halp emellertid icke, och Wivallius hade fått ett efterlängtadt tillfälle att gripa in. Att beskylla Dober direkt för att han stulit klockan, vågade han icke, men han hittade på ett annat sätt att med dess hjälp skandalisera honom. Wivallius förmodade svärfadern att stämma Dober inför kämnärsrätten med anhållan, att rätten ville ålägga Dober att dit inleverera klockan, och eftersom denna tillhörde Ellers, visa, hur den kommit i Dobers hus. "Orsaken hwij iagh så hårdt står på at få weta, hwem säjaren ifrån migh staal, är thenna, at iagh fruchtar migh hafwa någon husstiuff, ty öffuer 500 dalers wärde är migh thees förutan ifrånstulit, som ingen fremmande haffuer kunnat åtkomma", låter Wivallius svärfadern säga på sitt försåtligt trovärdiga sätt. "Thet war wäl 12 åhrs tidh förlupen, före än iag först kunde under vädret ther med komma, at han segerwärcet hade. Härpå bör han iu sig förklara och mig hans förklaring see och englefvera, huilket iag förmodar at mig then ährade rätten icke förwägrar."

Man må icke förtänka Dober, om han blef vredgad. En sådan försåtlig insinuation var ju liktydig med en anklagelse för stöld, och i en inlaga till rådhusrätten, där han anmälde Ellers för den-

¹ Se LÜDEKE, a. a., som dock icke kände Wivallius.

nes beskyllning (1649 ^{3/11}), formligen skummade han också af moralisk indignation:

Såsom iagh i denne dagh (widt öffuer min förhoppningh) nu måste her stå in för denne lofflige rätt till att defendera och förswara min frägdh, goda namn och rychte, som iagh alt ifrån min spåde barndom och in till närwarande stundh och ålder medh all ähra (dess gudj skee loff) haffuer dragit och burit emot den groffua, ährerörige beskyldning, som min wederpardt Thomas Ellert för någon tijdh seden haffuer understått sigh, migh emoot all naturligh och christeligh kärleek at påföra och tilwijta; altså tackar jagh gudh den aldrähögste, som sådant alt haffuer låtit skee och tijma under thenna rätt, som icke allenast wäll weet och förståår, hwadh ähran är för ett edelt juvel, clenodh och smycke, uthan och derhoos noch kunnigt är, hwadh kraftigh skiäl tygh och witne der till höre, den samme enom at affhända och beröffua.

Han hade aldrig velat neka till att klockan vore Ellers, utan ofta velat godtgöra den, som han också fortfarande erbjöd sig att göra, men detta ingick icke i Wivallius' planer, och hårdnackadt lät han svärfadern svara: "Men dhet mig nu biudes förlickning för segerverket, kan iag icke giöra, före än iag får honom fram, som thet ifrån mig stulit och förmenar at thet ligger sielfwa rätten macht uppå att få weta, huru det blef mig ifränkomet, och hwarföre Dober thet utan loff eller lagh i så många åhr borta haft."

Dober hade redan från början anat, hvem som låg bakom anklagelsen, och att anledningen var den misslyckade husaffären, för hvilken Ellers "måste medh sin instrument och redskap rijta migh ett puss igen". Af idel hat och afund hade Ellers och hans "kreatur", som han kallade Wivallius, anlagt processen, och han får också ett tydligen efterlängtadt tillfälle att offentligt säga den vanärade släktens mening om Wivallius:

Hwadh huffwudh ursprunget och orsakerna ähro till denne wederpardt groffua beskyldningh, nämbiligen inga andra än idell haat, affwundh och illwillia sampt onda menniskiors rådghiffuande och påfundh.

Till hwadh ända han den driffuer, nembligen till att släckia sin harm, onsko och förtreet dermedh på migh, som den der haffuer sigh emoot någre hans obillighe förehaffuande upplagd och emotsagdt.

Dober begärde än vidare, att rätten skulle undersöka Ellers' sinnestillstånd, ty han "twiffler och dess föruthan eendeles, om han Thomas icke kan på något sätt wara förledder eller elliest aff sigh kommen uthi snillo och förståndh, aff sorgh, motgång och annan olycko, hwarom lofflige rätten wille noga ransaka. — — —

Att han icke så länge sedan är råkadt och kommin i omgenge och gemeenskap medh ondt sällskap, allom nogsampt kunnigt;

Illa utstyrt sitt eget barn och dotter emoot slächt och förwarters goda willia, råd h och samtycke och derigenom på mongehanda sätt mycket kommit till achters;

Sedan märckeligen och wäll lärdt att bruka allahanda odygder och okynne, som äro att besmitta och befäcka sigh siälff och androm, medh hwilka han haffuer icke allenast her antastadt migh, uthan ock icke förskonat lofflige öfre stadsrätten uthi sina inlagor i denna högl. konungsl. hofrätt uti saaken steenhuset angående.

På alla dessa tillvitelser blefvo Wivallius och hans svärfader icke svarslösa. "Thet han", det är Wivallius' egen hand, som fört pennan, och uttalandet är mycket betecknande, "som iag i mine dagar bort til 27 åhrs tidh så ofta wäl fängnadt och uthan nogon penningz wedergälningh efter min förmågo godt giordt, nu gör mig thetta ofwan uppå, står intet at lida. Och särdeles står han senast in för rätten och sade mig wara i lägerwald. Jag wil icke swara honom här til, som iag kunde. Kan skee wädret tör wända sig om, at han moste lofvera och iag seglar fort." Angreppen mot Wivallius förvånade Ellers, som därför fordrade (²³/₇) "bewijs hwad wanfräjdadt folck iagh migh medh inmängdt: ty iagh, Gudh skee loff, ingen annan haffuer än the[n] af högste öfwerheeten i Swerige betrott ähr", alltså samma hänvisning, som alla Wivallius' belackare fingo. Ellers sade sig vidare förundra sig öfver Dobers uppträdande mot Wivallius, med hvilken denne ofta konverserat och af hvilken han mottagit goda gärningar. Den traditionella hotelsen om rekonventionstalan formulerades på följande sätt: "Jagh haffuer tagit copia aff hans tuchtiga schrift. Han må wara försäkrat, han bliffuer honom drygh nogh och han skal haffwa thet i sin egen barm,

thet han migh och [de] mina ärnar, min otacksamma gäst. Och huuset må han inthet skräppa utaff.“ Inlagan är skrifven med gubbens darriga piktur, men det är icke svårt att höra, hvem som setat bredvid och dikterat.

Emellertid hade Wivallius måst lämna staden för att sköta sin auditörstjänst, och i saknad af hans kraftiga stöd blef svärfaderns ställning ohållbar. Wivallius måtte ha anat detta, och från sin landsort får han ett styft arbete att hålla processen flytande. Samtidigt med att han (1649 ^{19/7}) insände en ny skrifvelse för Ellers' räkning, skickade han äfven notarien i kämnärsrätten ett bref för att privatim påverka denne. Detta, som denne emellertid inlämnade till rätten, är i sin insmickrande ton synnerligen belysande för sin upphofsmans förmåga att fullständigt kunna vända upp och ned på sanningen, och man är frestad att sätta ett utropstecken nästan bakom hvartannat ord:

Helsan medh gudh, tilförlätelige godhe wän, h[er]r notarie, iag haf[ue]r fast ogierna förnummit, at een twist är och warit haf[ue]r millan min swärfar Thomas Eller och Peter Dober, särdeles nu om it segerwäreck, huilket från honom är för 16 åhr sedan bortstulit och finnes hoss Dober igän. Ty begärer han thet in i rätten och at weta, på hwad sätt Dobern thet bekommit. Och thet går gubben hårdt til hiertat, at han lider af Doberns olidelige ord och picquer, och at han kan icke hans scrift mächtig warda henne at öfuersee och ther på at swara. I går wille han gåt til hans excellence öfverstothollaren och sig här öf[ue]r beswärat. Män nu haf[ue]r han migh hela saken öfwerdragit ther med at giöra och låta, som rätmatigast och christeligast wara kan. Ty bedher iag aff h[err] notarien, at han ligwäl presentera wille denna hans scrift i rätten och mig Doberi inlaga betroo. Jag wil se til, huru saken bäst kan compareras. Jag wille wäl gå för rätten på gubbens wägnar, män thet haf[ue]r sådant utseende, som skulle iag hissa them ihop. Bättre wore för Dobern, at han fogade sig i orden. Gubben haf[ue]r giordt honom myckit godt i sina dagar, och nu haf[ue]r han i 16 åhr haft borta hans segerwäreck och giör honom förtreet ofwan uppå. Thet tager ingen god ända på thetta sätt. Gubben kan icke längre minnas än för honom läses, hwad Petrus scrifuit, ty bekymrar han sig ther om seent och bittida och gif[ue]r sig icke förre tilfredz, för än han får uth inlaghun. Jag wil sedan see til, på hwad sätt saken (salve tamen respectu

judicij) kan bäst biläggias. Her med gudhi befalladt. Af mit quarteer dhen 19 julij 1649.

Herrens notarij
 tienstwillige tienare
 L. Wivallius.

Gubben tiänar intet i egen person gå ther med. The förifras mot hwarandra, at han ock kan förlöpa sin egin rätt. Ty bedher iag min herre wille then gamble mannen excusera.

Innan Wivallius personligen hade hunnit gripa in, hade Ellers visserligen också blifvit "excuserad", men på ett sätt, som Wivallius icke tänkt sig. Från Jönköping hade Dober skaffat ett bevis af en vid transaktionen om klockan närvarande (utdrag ur Jönköpings tänkebok 1649 ^{31/s}), och hårdt trängd och plågad af samvetsagg hade den mycket pröfvade Ellers bekänt hela saken, att processen var anlagd för att hämnas, och att det varit Wivallius, som "hissat dem i hop". För att fullständiga sin triumf fordrade Dober af sin svåger en offentlig afbön inför borgmästare och råd, och öfver denna begärde han en skriftlig relation. Den ynkliga figur, som den olycklige Ellers vid det tillfället gjorde, framgår bäst af tänkebokens egen framställning:

Eller tillspordes, huru han wille den beskyllning, han för underrätten assessoren pålagt hafwer, godt göra, all den stund han sielf icke neekar, att han hadhe seijaren och derföre betalning tillbiudit? Swarade, han hafwer icke tänkt att beskylla assessoren för något ährerörigt, trodde icke heller han det så ille skulle uptaga, för sin persoon hafwer han aldrig wetat, som han icke heller nu weet, medh honom än ähra och gott. Det något uthi underrätten förelupit wore, som assessoren aggar och förargar, bedhes han gerna före, berättandes igenom onda menniskior sig till sådant wara förledd, efter som han een gammall man ähr och låther sigh intala aff det, som andra honom ingiffua och föreslå. Badh än ytterligare assessoren wille honom, hwad förelupit ähr, icke tillräckna. Han skulle här effter aldrig förnimma aff sig något om honom talas, än det som ärligit och gott ähr. Assessoren swarade här till, att det gjorde honom ont, det han Ellertz, som tillförende hans godhe wän warit haffwer och än medh honom förswågrat ähr, skulle så illa sig aff obetäncksamma och illwillige menniskior förleeda låtha, och endoch han borde denne action på det högste emoot honom driffwa bådhe för stoort förtreet och omkostnad skulld, doch emedan

han sine ord med fljigt affbediande återkallar och uthloffuar sådant aldrih mehra yrkia willia, så will han och, der rätten så behagar, detta hans brott honom tillgifua; förljktes alltså å bägge sijdher, görandes här på till hwar andre handsträckning in för rätten.

Därmed hade också för Wivallius det goda förhållandet brustit till hans svärfader, och denne, hvilken han bragt i ruin, använde honom icke ens som rättegångsombud i sina senare processer. Sitt andra hus måste han äfven sälja, och då upprepade Dober sin manöver vid husaffären med Tyska kyrkan, och när han begrof ett barn i Storkyrkan 1653 ²⁸/₁₁, kunde han, som då kallas "fordom borgare", icke komma ut med de erforderliga afgifterna. Själ dog han snart därefter och begrofs 1654 ²⁴/₂ i sin fäderneärfda graf i Storkyrkan.

Wivallius dyker väl äfven sedan någon gång upp i Stockholm, men där bör marken ha bränt under hans fötter. Ett praktiskt juridiskt resultat medförde en af hans visiter därigenom, att rådhusrätten med anledning däraf 1652 ¹⁰/₅ fann sig föranlåten att bestämma, att advokaterna, som alltför gärna retade i hop parterna, "anten af lefverne eller vittnesbörd" skulle vara väl kända, och för att få dem att uppträda mera höfviskt skulle man af dem fordra en "juramentum calumniæ".